

דבריהם — זכרונם

הכותרת אינה מעידה במקרה זה, כי להלן תבוא בקורת על ספר. אם כי ספר בשם כזה הופיע זה עכשיו ובכתבי שורות אלו מונח הוא לפני. אלא שבקבלי את החוברת הצנועה שלמחברה לא הספיק הכיסוי הדל אלא להוצאת סטנסיל בלבד, נזכרתי בכל אלה שדבריהם מובאים בחוברת זו ונזכרתי – ולבי המה עליהם.

— לשונות שהשמיעו דברי שפר, היאך עתה מלחכות את העפר!

אש לוחטת היא כולם. היא אכלה סביבם, ליחכה את הארציות, את הקשר לכל המגושם והגופני, ערטלה את האדם והלבישתהו מחלצות.

האש הזאת שנדלקה בכורו של ה"סבא" מנובהרדוק, להט אחר היה לה, אש שאין בה אלא אש בלבד ללא תערובת חום גשמי, ללא שמץ של מאוויים עצמיים. הכל היה כרוך אלי-על, הנעל אשר לבשו, לא נעל היתה, אלא חלק מן העבודה שעבדו על עצמם במסגרת ה"לא קם ולא זע", לפיכך לא היה קיים שום הבדל בין נעל לבין ערדל, הרגליים תחובות היו בתוך הגוף, משום ששם מקומן, אולם מן השמים לא נגזר עליהן באלו נעליים ינעלו. עבודת השם היתה נעוצה בכל הליכה מהליכותיהם ובכל צעקה מצעקותיהם. צעקותיהם היו קולניות ביותר, למעשה הם הפחידו אנשים שלווים, וזכורני, כי לא פעם ולא פעמיים נבהלתי ממטתי כשצעקה מחרידה הקפיצה אותי. כעסתי, השכנים כולם כעסו על שעלה על דעתם של אנשים משונים אלה לבחור דוקא את בית הכנסת הסמוך לנו – למקום משכנה של הישיבה. אולם לאחר שהתבוננתי קימעא נודע לי, כי אין הם צועקים אלא למעני, וכי אלפי קולות בוקעים מתוך גרונם, התחלתי זאת פעם להסביר לאחד משכנינו, הוא נעץ בי מבט תוהה והפטיר:

— כבר תקף הנגע גם אותך?!

בס"ד

האש שליטה בכור ההיתוך הנובהרדוקאי ליחכה את שולי גלימתו של רבי דוד זריצקי ז"ל. היכרותו עם תורת נובהרדוק החלה כשפגש כמה מבניה שעברו ללמוד בישיבת ראדין, ונשבה בקסמם – בקסם של עבודתם המוסרית, במושגים של 'שבירת הרצון' ו'ביטול היש', 'מלחמת היצר', 'הפקרות' ו'אמיצות', בדרכי עבודתם ובלימוד המוסר שלהם שהיה מיוחד ובקול רעש גדול. פרק מיוחד הקדיש להם בספרו "למעלה מן השמש".

בהמשך פגש בהם בגלות סיביר, במצבים פיזיים ונפשיים קשים מנשוא. לימים אמר כי בסופו של דבר נוכח לראות כי תלמידי נובהרדוק היו המחושלים ביותר וכולם ללא יוצא מן הכלל שרדו את התופת, בלי פגע נפשי או רוחני.

היכרות זו הביאה אותו להתחקות אחר דמותו הנשגבת של מייסד השיטה – הסבא מנובהרדוק רבי יוסף יוזל הורביץ זצוק"ל.

במאמץ רב ליקט ואסף את החומר העובדתי על חייו המופלאים של הסבא, מהם ארג את ספרו המונומנטלי "גשר צר", המתאר בשפתו העשירה את נבכי חייו ותהפוכותיהם, מהם צמחה ופרחה התנועה הקדושה הזאת בכל רחבי פולניה של אותה התקופה.

ב"ז כסלו ימלאו מאה שנה להסתלקותו של הסבא קדישא מנובהרדוק, זכותו תגן עלינו. לזכרו הטהור מוקדש גליונו.

*

בשנת תש"כ הדפיס הגאון רבי בן ציון ברוך זצ"ל ראש ישיבת "בית יוסף -נובהרדוק" בירושלים, חוברת קטנה בה ליקט מדבריהם ומכתבם של גדולי תלמידי נובהרדוק, שרובם נרצחו בשואה.

חוברת זו ריגשה מאד את ר' דוד והציתה בו שוב את הגעגוע לעולם הנובהרדוקאי שכמעט ופס מן העולם. את רגשי לבו הביע במאמר שלפניכם. מאידך, הביע את התמרמרותו על הצורה הפשוטה בה יצאה החוברת לאור, ופנה בקריאה לציבור להירתם לכבודם של בעלי המוסר.

הראשון שנענה לקריאה זו היה הוא עצמו, ששב ועבר על הכתבים שנדפסו ואלו שעדיין לא, ודלה מתוכם פנינים יקרים, ושיחות חיזוק והתעוררות, וערך אותם בצורה נאותה, הדברים פורסמו בצורה מהודרת ומכובדת בספר "גילי אש" שי"ל בשנת תשל"ג.

בגליון שלבנו את קורות חייו של הסבא ועקרי שיטתו כפי שכתבתם הסופר בספרו "תורת המוסר".

בברכה

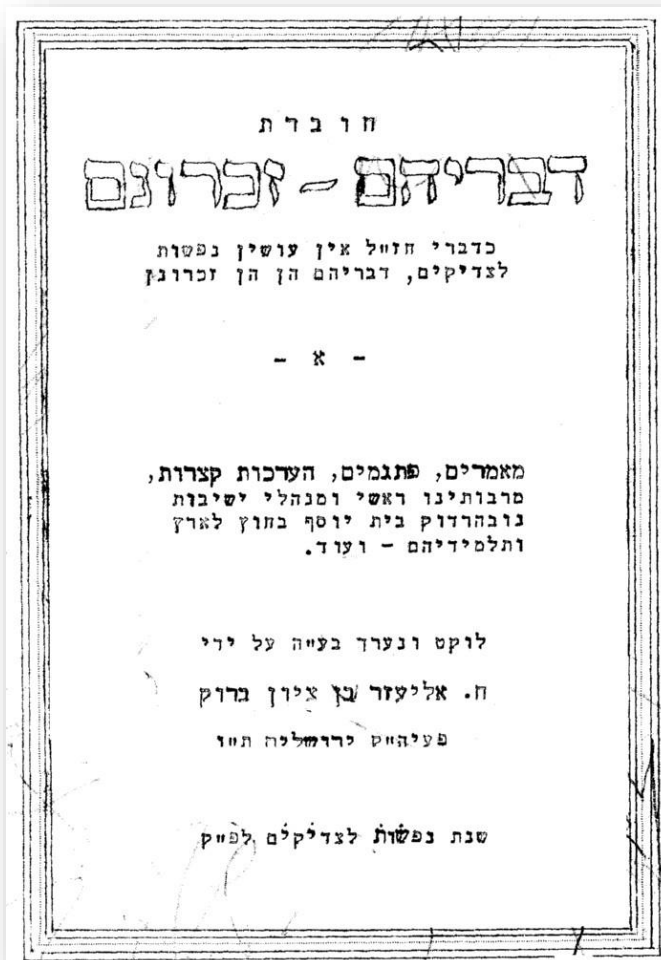
מערכת "נר לדוד"

מהלכים היו בריקנות שבבית המדרש, בוהים בעצמם ותוהים על אחרים כשם שאחרים תהו עליהם, הם לא היו בריות משונות, אכלו כאשר אוכלים אחרים – ובלבד כשהיה להם משהו על שולחנם העלוב, אלא מתהלכים היו אנה ואנה ומדברים עם עצמם ואל עצמם, משל מדברים הם עם מישהו אחר, מייסרים היו את עצמם כאילו ייסרו אחרים. נהוג אצלנו לייסר את עצמנו בחשאי ואת אחרים בפומבי, ואילו הם ייסרו את עצמם בפומבי ואת אחרים בחשאי, ולמה כך? משום שאדם מיטיב להכיר את עצמו יותר מאשר את כל אחד, והם במשך כל שנות חייהם למדו כיצד להכיר את עצמם.

אדם המכיר את עצמו לא יספיק לו הזמן לייסר את אחרים, אלא יקדיש כל זמנו להיטיב את דרכיו.

האש שהם הציתו בישיבות בפולין, והדבר עלה בידם למעלה מן המשוער, אש קודש היתה שהציתה רבבות רבבות לעבודת ה'. היה בדרכם משהו מן המיוחד ומן המוזר. מן המיוחד: משום שהם נטו מהדרך המקובלת של כל הישיבות, אצלם התאחדו כולם והיו לחטיבה אחת שפרצה כל הסכרים המקובלים, שלא התחשבה אלא עם בורא העולמים ותורתו בלבד, שלא לקחה בחשבון את הרחוב, הבית, המשפחה, העולם, ואת עצמם. "אם אי אפשר לעבור – מוכרחים לעבור", זו היתה סיסמתם, והם עברו דרך מכשולים גדולים, על פני ימים של יסורים, אולם הם פעלו גדולות ונצורות. הרחיבו רשת ישיבותיהם על פני כל פולין הליטאית והפולנית גליציאית.

עובדת היותם כאלה עזרה להם בכך שלא היה להם צורך להילחם עם מישהו, או במישהו. הם פילסו להם את הדרך בעזרת המלחמה עם עצמם. כל מי שבא במגע איתם, עמדו לפניו רק שתי ברירות, או להצטרף אליהם או לברוח מהם. להיות אדישים כלפיהם אי אפשר היה. כל מי שמוח בקדקדו ונפגש אתם רצה קודם כל להבין ממה הם מתפרנסים בחייהם הרוחניים מלאי הצעקה והטרוניות כלפי עצמם, ההפקרות הגשמית מצד אחד, וצבת הברזל המשמעתית בחיי התורה – מצד שני. ביטול עצמי עד הסוף, ממש עד דכדוכו של הגוף מצד אחד – ודרישה שנראית לכולם מופרזת ביותר כלפי הגוף המדוכדך והמיותר הזה – מצד שני.

וכל מי שהבין אותם, הצטרף אליהם לפעמים לא מתוך דעה שקולה, אלא משום שרצה פעם לטעום מחיים כאלה שאין בהם לא מרירות ולא מתיקות, אלא תשוקה אחת ויחידה – להיות בטל כלפי שמיא. יתכן ואצל רבים התעוררה הסקרנות כלפי ה"בורסה" שלהם או כלפי ההפקרות, יש ואחרים לקחו את זה כהפתקה רוחנית, לעבור את כל שלבי ההתעלות המוסרית, של "לא קם ולא זע", "בטחון בלי השתדלות", "בדידות" וכו', אולם רבים מאלה שנכנסו לפרדס זה רק משום סקרנות, נשארו בו מכוח התופעה הלוהטת שנפלה עליהם מבלי שישומו לב לכך, הם נצמדו לצעקה משום שהרגישו כי גם הם זקוקים לה, או שהיא מצטעקת מקרבם כשם שמצטעקת אנחה מעצמה מבלי שהאדם ידע ממנה.

ב.

היכן הם כעת?

היכן הן ישיבות נובהרדוק המפורסמות? למה אין אנו שומעים בלילות את צעקתם ואת בכייהם, ולמה אין אנו רואים אותם כשהם הולכים מעיר לעיר ובין לילה מוקמת בה ישיבה?

כיצד הם הקימו ישיבה בעיירה פלונית?

היו באים, או לפעמים היה בא יחיד בלבד, לעיירה. היה מכנס כמה נערים ומיד מתיישב עמם בבית המדרש ומתחיל ללמוד איתם דברי

תורת המוסר / הרב דוד זריצקי

רבי יוסף יוזל – הסבא מנובהרדוק

רבי יוסף יוזל הורביץ נולד בשנת תר"ח בעירה פלונגיאן – ליטא. אביו ר' שלמה זלמן שימש דיין בעיירה זו. הוא היה מחונן בכשרונות נעלים, אומץ-לב ועוז-רוח.

התחתן בגיל צעיר ולרגלי פטירת חותנו מיד אחרי חתונתו נפל עליו עול פרנסת כל משפחת חותנו, הוא נאלץ, איפוא, לנהל את חנות האריגים של חותנתו ובהיותו פיקח מאוד הצליח במסחרו.

בהיותו בממל לרגל מסחרו, נפגש ברחוב עם ר' ישראל סלנטר, שהזמינו לשיחה. אחרי כמה שיחות הושפע ר' יוזל כל כך, שעזב את מסחרו והחליט להתמסר כולו לחיי קודש. מיד נסע לכולל האברכים של ר' ישראל בקובנה ולמד במחיצתם של גדולי תלמידיו: ר' יצחק בלזר, ר' נפתלי אמסטרדם ואחרים. התמסר בכל מרצו ללימוד התורה והמוסר והגיע למדרגה עילאית.

כדי להגיע לדרגת השלימות הסתתר במקומות שונים, כדי שיוכל בבדידות לעבוד את ד' ולהשתלם בתורת המוסר. הוא הסתתר בבית כנסת בעירה קטנה ולאחר שהכירוהו ברח משם. לאחר פטירתה הפתאומית של אשתו – הסתגר למשך שנה וחצי בחדר ולא יצא מפתחו במשך כל אותו הזמן, את מזונו הוא קיבל דרך חורים בדלת, האחד למאכלי בשר והשני למאכלי חלב. רק לאחר שהלשינו עליו ה'משכילים' נאלץ לעזוב את החדר.

התחתן שנית והמשיך לחיות חיי פרישות, היה בא לביתו רק בערב שבת ובמשך כל השבוע ישב על התורה והעבודה. לאחר מכן פרש ליער וישב שם כשנתיים מבודד, ורק לאחר שיחות ממושכות עם רש"ז מקלם, עלה בידי האחרון להשפיע עליו שיצא לעולם להפיץ תורה ומוסר.

כבפרישותו כן גם בפעילותו היה קיצוני, והתמסר כולו למען הפצת התורה.

לפי בקשתו של ר' יצחק בלזר החל לייסד כוללי אברכים במקומות שונים. כאלה הוא יסד בנובהרדוק, שבלי, דוינסק, מינסק, ורשה, ברדיצ'וב, אודסה, לידא וז'טל. המוסדות הנ"ל עמדו תחת ראשותו של ר' יצחק, אולם הוא היה המבצע של כל הפעולות.

לאחר זמן קצר יסד הוא על דעת עצמו את ישיבתו הראשונה בנובהרדוק, ובמשך זמן קצר נתקבצו אליה כשלוש מאות בחור. בישיבה זו ובכל רשת הישיבות שלו הוא הנהיג את שיטתו המוסרית, קבע את לימוד המוסר בהתרחקות ובהתפעלות גדולה – כיסוד עיקרי ותלמידיו – כמוהו, הרבו להתבודד כדי להשתלם במלחמה עם עצמם.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה ברח מנובהרדוק להומל וישיבתו עמו, ובאמצע מלחמת הדמים, הרעב, העוני, סכנת המוות והפרעות – יסד הוא ותלמידיו ישיבות כמעט בכל רחבי רוסיה, כגון: בברנוביץ', קיוב, חרקוב, ניזני-נובוגורוד, רוסטוב, צריצין, סרטוב, פבלוגרד, צרניגוב ועוד. מלבד רשת ענפה של ישיבות קטנות. מלבד זה עלה בידו – באמצע המהפכה הבולשביסטית, לקרב רחוקים ולהחזיר למוטב רבים שנשחפו עם זרם המהפכה.

בשנת תר"פ בהיותו בקיוב, פרצה מגיפה בעיר שלא פסחה גם על ישיבתו, הוא שימש את החולים עד שנפל גם הוא למשכב ונפטר ביום י"ז כסלו תר"פ.

אלוקים חיים. אז לא חשבו על בנינים גדולים בעלי אגפים, אז לא היה צורך בפנימיה ובאולמי אוכל, לא היה חשמל, ולא גז לבישול. בית המדרש מוכן היה, עזרת הנשים מוכנת היתה לקלוט כמה עשרות בחורים לשינה. קש אפשר היה להשיג בקלות ללא תמורה וגם שקים ריקים אפשר היה להשיג. הרי כל עירה רצתה בימים ההם שגם בה תשכון ישיבה. ככה הורכבה ה"פנימיה" והכל היה מוכן. אחר כך באו גם מספר נערים מהערים והכפרים הקרובים. בענין פרנסה לא היתה דאגה, האברך שהקים את הישיבה,

היה לוקח עשרה נערים אתו ויוצא לרחוב, מגיע לפתח בית, היה דופק בדלת ומשנפתחה הדלת היה מפטיר לעומת בעל או בעלת הבית: הנה הילד הזה יאכל אצלכם "יום", ונפנה והולך לו לבית השני מבלי לחכות לתשובה חיובית.

— הילדים בכו כשחזרו מ"יומם" הראשון, אולם התרגלו לכך, כל אחד נתן את לחמו בסבר פנים יפות.

כך הקימו ישיבות.

היום אין להקים ישיבה בצורה כזאת. כיום נוסעים ההורים עובר לביאת בנם לישיבה – כדי להיווכח אם אמנם הפנימיה ראויה לשמה, מה טעמו וטיבו של האוכל, ומה מראה פניו של ראש הישיבה, האם איננו מאלה שאינם יודעים מה נעשה ונשמע ברחוב, האם לא יזיק לבנם המפונק מזג האוויר בעיירה או בעיר פלונית. ובכלל הבן הוא חלש ומפונק ואינו מסוגל לסבול קשיי קליטה בישיבה. לפיכך בונים בנינים נהדרים, וילות על כל האביזרים המותרתיים.

לפיכך, אי אפשר כעת להקים ישיבה של נובהרדוקאים ששם ירוצו על פני הישיבה ויצעקו בקולי קולות: "לב טהור ברא לי אלוקים, א — וי, לב טהו — —" משום שצעקה מגרדת

תורת המוסר / הרב דוד זריצקי

הסבא מנובהרדוק – שיטתו

ר' יוזל היה מהפכני מטבעו ולא הלך בדרך הסלולה שחידשו אחרים. שיטתו באה לו מתוך מאבק עצום עם עצמו. היא היתה קיצונית ביותר. לפי דעתו אין הדורות שלנו מוכשרים ללכת בדרך של פשרה. כי ההולך בדרך זו אין לו סיכויים לעמוד בנסיונות האורבים לו על כל צעד. על בני העליה, איפוא, להשתחרר כליל מהשעבוד לרצונות ולתאוות, להפקיר את כל הנטיות הגופניות ושאיפות החיים החומריות, מבלי כל ויתורים ופשרות ולהתמסר לחיי תורה ורוח. על האדם לבחור אחת משתי אלה: או חיי העולם או חיי תורה. כדאי ללכת אחרי השליחות הגמורה מאשר לפסוח על שני הסעיפים ולנטות פעם לכאן ופעם לכאן.

הוא נטע בתלמידיו את שיטת ה'הפקרות', היינו שיפקירו את כל מאווייהם לשם התקדמות בעליה הרוחנית, יש לברוח מן העולם כדי לקנות את העולם. אין אומלל יותר מן האדם השקוע בתאוותו שכן אין הוא בן-חורין אף פעם.

הוא ותלמידיו שכחו לגמרי את עצמם, לא שמו לב לחזותם החיצונית, לא הקפידו על מזונותיהם ונוחיותם, ביטלו כל תענוגי החיים וידעו רק אחת: הדישה הרוחנית.

הם חתרו לקראת השתוות לגבי השבח והגנאי, הכבוד והבזיון, העושר והעוני, רוב תלמידיו הקדישו חייהם לתורה בלבד ולא משו ממנה אף בשעה של סכנת נפשות ממש, ולא זו בלבד, הוא החדיר בתלמידיו את המגמה להפקיר את עצמם למען הזולת, להפקיר את המעמד הרוחני שלהם לטובת המעמד הרוחני של אחרים. האדם חייב לזכות את הרבים אף אם הוא מופרע על ידי כך מלימוד התורה.

ר' יוזל חייב את מידת הבטחון עד הקצה האחרון. בטחון ללא השתדלות.

הוא חייב למגר את שלטון המידות על האדם מיסודן, לא להשאיר מהן כל נטיה ושורש. לשם שבירת מידת חמדת הממון, הפקירו תלמידיו את כל אשר להם בבחינת — "שלי שלך ושלך שלך", התלבשו בבגדי סחבות כדי למגר את מידת הגאווה, התאוה והכבוד וכו'.

סערת הנפש והרתחת רמ"ח האברים, ליותה את שיטתו המוסרית של ר' יוזל. בתפלה ובלימוד המוסר הגורם המכריע הוא — הסערה. בקולי קולות, מתוך אנחות שוברות לב וצעקות מעומק הלב — יגיע האדם לידי התרגשות, בכי, חרטה וצער, ומכאן — לתשובה.

את הגרון וגרון אבר עדין הוא, הוא עלול חס וחלילה לחלות... ובר מן דין, לב טהור הפך להיות מושג רלטיבי, כמעט כל אחד מבין את זה אחרת...

יש ישיבה נובהרדוקאית אחת בירושלים, אחת בתל אביב, אחת בניו-יורק ואחת ב...ליאון אשר בצרפת. המקום האחרון הוא באמת מתאים ביותר לרוחה של נובהרדוק, שכן הנובהרודקאים רצו תמיד להקים ישיבות דווקא במקומות מסוכנים ביותר.

מלבד אלה אין כלום.

וגם באלה אינה נשמעת הצעקה הנובהרדוקאית מלאת הכאב והדמעה, מלאת הפאתוס וספוגת הדביקות. צעקה שאינה מצטעקת מן הגרון ומן הלב, אלא נופלת עליך ממש מן השמים וממעכת את ישותך, והנך מוצא עצמך מעורר על גבי רצפת העולם ומחכה שאיזו רגל תדרוך עליך. היום אין התבודדות כמו בשנים קדמוניות, היום אי אפשר להכיר בהם כפי שהכירו קודם.

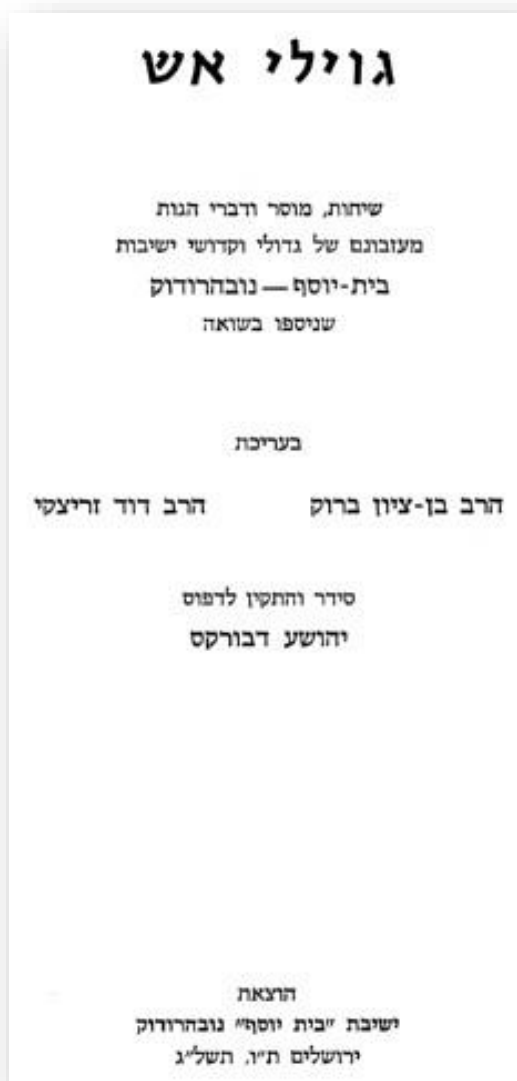
— כפי שהכירו קודם, בעת שחיו ופעלו, צעקו ולמדו, בכו והתעלו אלה שדבריהם מוזכרים בחוברת הצנועה של הרב בן ציון ברוק מירושלים.

ג.

דבריהם של עשרים וששה גדולי מוסר אסף הרב המחבר. בחיבה ובהערצה, בכאב ובדמעות אסף אותם, מקצתם היו רבותיו ורובם חבריו. כולם אנשים שכמהו לשלימות, שלמדו ולימדו, ששימשו כל ימי חייהם סמל לצניעות שבצניעות, להוד שבקדושה ולתפארת שבמוסר. כנראה שלא היתה לו אפשרות לפרסם יותר ולכן אסף רק גרגרים מועטים לשם הצבת ציון לאלה שמסרו את נפשם מידי יום ביומו.

הם אינם.

יצאה נשמתם בקדושה ובטהרה, מי במים ומי באש, מי ברעב ומי בצמא, מי בדבר ומי במגפה, מי בחניקה ומי בסקילה. רק מעטים מאד זכו למות ככל אדם, רובם המכריע הלכו לטבח ביחד עם תלמידיהם ועם כל בית ישראל בפולין וליטא. כל אחד מהם קידש שם שמים ברבים כמו שמספרים עדי ראייה, כל אחד התדבק ברגעיו האחרונים, לפני שהובל למוות – עם בוראו וקונו ועלה השמימה בסילודין, ונשארו דבריהם פורחים באויר עד היום. דבריהם – שלהבת י-ה, מלאי חרדת קודש והבנת החיים כפי

שתורת המוסר מלמדת אותנו. אין הם דברים שנאמרו כדי להבין מאמרי חז"ל, אלא כדי להבין את הנפש של האדם, את חייו, מחשבותיו, רגעיו הראשונים והאחרונים.

ואף אחד לא קם עד היום לאסוף את הפנינים הללו, פניני דמע ורטט נפשי עמוק – ולהגישם לנו, לנו המעוכים והנדרסים, לנו הנשכחים והמשכחים עצמם ביין הטיפשות היומיומית, לנו שכה זקוקים למלת מרפא ולמלת נחמה, כי אנו טבולים בים של שטות ומותרות, ברדיפה אחרי הריקנות – עד שנלאינו מנשוא דברים שיש בהם משום כאב נפשי ודאגה לעצמנו.

והנה התעורר הרב הגדול רבי בן ציון ברוק, ראש ישיבת בית יוסף בירושלים ולקח על עצמו את המשימה הכבידה הזאת, והגיש לנו את החוברת הצנועה. היא מודפסת בסטנסיל בלבד, אולם היא מאירה לנו כי חכינו עליה ולנו נשאר לחכות על הבאות אחריה.

— ולמה נישאר לחכות?

למה לא יקום ועד להפצת ספרי מוסר, שיעורר את הנדיבים בעם להתנדב למען פרסום ספרי גדולי המוסר שנרצחו בשנות השואה למען אשר נוכל להקים להם מצבה נאותה?

למה לא יקום ועד מגדולי התורה והמוסר בישראל ויקח עליו את המשימה הזאת?

בטוחני כי כל הנדיבים כעם יתנו, בחפץ לב למימוש משימה קדושה זו.

אולי יעזרו דברי המעטים להקמת הועד — והיה שכרי כפול מן השמים.

המודיע. י"ב חשון תש"כ

להוספה לרשימת התפוצה
נא שילחו את המילה "הוספה"
לתיבת המייל "נר לדוד" - nerledovid@gmail.com